

Waldemar Chrostowski

"Radici dell'antigiudaismo in ambiente cristiano. Colloquio Intra-Eccelsiale. Atti del Symposio Teologico-Storico, Citta del Vaticano, 30 ottobre-1 novembre 1997", 2000 : [recenzja]

Collectanea Theologica 70/2, 181-184

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ska. W swoim programowym wystąpieniu, zamieszczonym na s. 39-51, dr Andrzej Korboński dał podręcznikowy przykład rażącego uproszczenia w przedstawianiu obrazu sytuacji w naszym kraju. Nie wspomina w ogóle o wielu cennych inicjatywach, wydarzeniach i przedsięwzięciach dialogowych podjętych przez Kościół, wyolbrzymiając dla odmiany konflikty i napięcia, z których wielu można było łatwo uniknąć, gdyby wzięto sobie naprawdę do serca nauczanie Kościoła na temat Żydów i judaizmu. Żenujący jest ton i treść tego referatu, który dobrze ilustruje, jak o trudnych i ważnych sprawach mówić nie należy. Mówiąc w taki właśnie sposób o rachunku sumienia, którego celem winno być przede wszystkim pojednanie w Kościele i przez Kościół z innymi ludźmi, pogłębia się już istniejące podziały i tworzy nowe. To wystąpienie może być wykorzystywane na warsztatach dziennikarskich jako laboratoryjny przykład manipulacji.

Nie zajmowałbym się tą dziwną książką, gdyby nie fakt, że została wydana przez zasłużone krakowskie wydawnictwo WAM. Wprawdzie w ostatnich miesiącach kilkakrotnie jego przedstawiciele odżegnywali się od rozwijania tego skrótu (Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy) twierdząc, że stracił swoją aktualność, ale faktem jest, że w nowo wydawanych publikacjach widzimy powoływanie się na długą tradycję (wydawnictwo zostało założone w 1872 r.). Nawiązywanie do tradycji stanowi przede wszystkim zobowiązanie. Całe pokolenia Polaków wychowały się na wydanych przez WAM dobrych książkach, również z zakresu teologii duchowości. W mojej opinii ta książka nie powinna być ukazana w tak renomowanym wydawnictwie. W zapowiedziach wydawniczych WAM przedstawiono ją tak: „Książka ta w sposób rzetelny i obiektywny, przedstawia głosy inicjatorów i uczestników kalifornijskiej konferencji poświęconej kontrowersyjnemu zagadnieniu stosunku Kościoła polskiego (chodzi raczej o Kościół katolicki w Polsce – uwaga moja) wobec antysemityzmu, jak również głosy przeciwników i krytyków tej imprezy. Jest ważnym punktem na drodze do sensownego dialogu polsko-żydowskiego”. Trzeba jednak z wielką przykrością stwierdzić, że ta książka nie jest ani rzetelna ani obiektywna. Amerykański kontekst akademicki, z którego wyrosła, posłużył raczej jako odskocznia do niebezpiecznej i szkodliwej instrumentalizacji oraz infantylizacji dialogu. Jeżeli miałyby się on odbywać w takim klimacie i w taki sposób, to jego sensowność jest znikoma.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Radici dell'antigiudaismo in ambiente cristiano. Colloquio Intra-Ecclesiale. Atti del Simposio Teologico-Storico, Citta del Vaticano, 30 ottobre – 1 novembre 1997, Collana Atti e Documenti 8, Libreria Editrice Vaticana 2000, ss. 367.

Odbyte jesienią 1997 r. watykańskie sympozjum „Korzenie antyjudajizmu w środowisku chrześcijańskim” stało się bardzo ważnym wydarzeniem teologicznym, przygotowującym do obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Odbiło się ono bardzo

szerokim echem w światowych i polskich środkach masowego przekazu, potwierdzając podjęty przez Kościół katolicki żmudny wysiłek „oczyszczania pamięci”. O jego randze świadczy fakt, że z uczestnikami trzydniowych obrad spotkał się Jan Paweł II, wygłaszając do nich 31 października brzemienne w treść przemówienie. Organizatorem sympozjum była Komisja Teologiczno-Historyczna Wielkiego Jubileuszu, na czele której stoi francuski dominikanin o. Georges Cottier. Z Polski do udziału w obradach zaproszono pięć osób. Byli to: prof. Józef A. Gierowski (Uniwersytet Jagielloński), bp Stanisław Gądecki (przewodniczący Rady Episkopatu ds. Dialogu Religijnego i wchodzącego w jej skład Komitetu do Dialogu z Judaizmem), ks. prof. Łukasz Kamiński (Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie), ks. Romuald Weksler-Waszkinel (Katolicki Uniwersytet Lubelski) oraz niżej podpisany, włączony od kilkunastu lat w rozmaite gremia dialogu katolicko- i polsko-żydowskiego, dyrektor Instytutu Dialogu Katolicko-Judaistycznego.

Sympozjum było już wielokrotnie opisywane, brakowało natomiast dotąd opublikowania jego materiałów. Znali je tylko uczestnicy, dysponujący maszynopisami poszczególnych wystąpień. Po dwóch latach wszystkie doczekały się publikacji w tomie włączonym do ważnej serii wydawniczej „Collana Atti e Documenti”. Została ona zapoczątkowana w 1986 r. materiałami kolokwium poświęconego początkom chrześcijaństwa na Litwie i Łotwie, natomiast przedostatni tom tej serii zawiera materiały sympozjum teologicznego na temat prymatu Piotra w Kościele. Seria jest ważnym składnikiem refleksji towarzyszącej bezpośrednim przygotowaniom i przeżywaniu Wielkiego Jubileuszu. Świadczy ona, że mają one również charakter intelektualny i duchowy, co nie może pozostać bez wpływu na ogólny stan teologii katolickiej.

Przedmowę do książki (s. 5-6) napisał kard. Roger E t c h e g a r a y, przewodniczący Głównego Komitetu Obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Brał on udział w tym doniosłym wydarzeniu. Przywołał znane słowa jednego z myślicieli żydowskich: „Wiara Jezusa nas łączy, wiara w Jezusa nas dzieli”. We *Wstępie*, który jest dziełem organizatora sympozjum, o. G. Cottier (s. 7-14), wyjaśnia się, że bezpośrednią inspiracją spotkania stał się List apostołski Jana Pawła II *Tertio Millenio adveniente*, a zwłaszcza paragrafy 33-36. Temat sympozjum odsłania wyraźnie zamierzoną perspektywę: „Mówiąc o antyjudajzmie, chcemy wskazać na nasz zamiar trzymania się wymiaru religijnego tego problemu”. Charakter religijny i teologiczny jest niezwykle ważny, bo w podobnych spotkaniach dominuje zazwyczaj perspektywa społeczna i polityczna. Dalej (s. 15-18) zamieszczono tekst przemówienia Ojca Świętego wygłoszonego do uczestników, stanowiący jeden z filarów podejmowanych w ostatnich latach wysiłków na rzecz zbliżenia i dialogu międzyreligijnego.

Podjęte na sympozjum zagadnienia można uszeregować w cztery grupy i właśnie taki porządek został przyjęty w książce. Część pierwsza nosi tytuł *Problematyka i kierunki antyjudajzmu*. Tytuł części drugiej brzmi *W Nowym Testamencie*. Część trzecia

została opatrzona tytułem *Niektóre aspekty historyczne*. Natomiast tytuł części czwartej brzmi *Ku teologii Izraela*. Tytuły poszczególnych części oraz niektóre wystąpienia zostały podane w języku włoskim. Przemówienie Ojca Świętego jest po francusku, natomiast teksty pozostałych wystąpień są po angielsku, francusku i niemiecku. Pozwala to na lekturę tekstów w oryginale, ale nie ułatwia zadania tym osobom, których znajomość języków obcych jest ograniczona. Należy żywić nadzieję, że książka ukaże się także w przekładzie polskim.

Na pierwszą część (s. 19-78) składają się dwa teksty. Dominikanin Marcel J. Dubois, wykładający także na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie, omówił *status quaestionis* spornej problematyki. Zaczął od perspektywy historycznej, wskazując na początki konfliktu, a następnie dokonał rozróżnień opartych na kluczu chronologicznym (NT, Ojcowie Kościoła), niezbędnych w refleksji nad antyjudajizmem. Dalej omówił uprawomocnienie się antyjudajizmu, jakie dokonało się w społecznościach chrześcijańskich oraz współczesną odpowiedź Kościoła, przestrzegającą przed antysemityzmem, a także wynikające z tego aktualne zadania. Jean Stern jest autorem tekstu *Jan Paweł II wobec antyjudajizmu*. Wyszedł on od antysemityzmu w ogólności i związanej z tym odpowiedzialności chrześcijan, a następnie przypomniał podkreślane przez Jana Pawła II więzi między chrześcijanami a wyznawcami judaizmu oraz rolę narodu żydowskiego w misterium zbawienia. Nauczanie Jana Pawła II o Żydach i judaizmie doczekało się w Polsce wielu znaczących publikacji, ale jest faktem, że mniej znane są ostatnie wystąpienia Ojca Świętego.

Najobszerniejsza w książce jest część druga (s. 79-216), na którą składa się siedem tekstów. Oto ich tytuły i autorzy: „Przeklęty” Izrael według Ewangelii Mateusza (Jochim Gnika), *Typologia w Ewangelii Jana* oraz *Dodatkowe uwagi na temat antyjudajizmu* (Paul Beauchamp), *Żydzi w czwartej Ewangelii* (Lawrence Fritzel), *Czy w Dziejach Apostolskich są fragmenty, które mogą prowadzić do interpretacji antyżydowskiej?* (Robert O’Toole), *Antyjudajizm u Pawła? Kościół i Izrael według 1 Tes 2,14-16 i Rz 9-11* (Gerhard Lohfink), a także *Maryja, „córa Syjonu”*. *Terapia przeciw antyjudajizmowi* (Aristide Serra). Trudno wyróżniać poszczególne teksty, bo w każdym znalazły się interesujące uwagi i spostrzeżenia, do których trzeba wracać, ale najbardziej pogłębione są refleksje egzegetyczno-teologiczne, które przedłożyli J. Gnika, R. O’Toole i G. Lohfink.

Część trzecia (s. 217-318) dotyczy zawsze kontrowersyjnej problematyki historycznej i obejmuje trzy teksty. Znany w Polsce z dialogowej działalności pod koniec lat 80. Pier Francesco Fumagalli podjął temat *Starożytność i średniowiecze: chrześcijaństwo wobec antyjudajizmu*. Wychodząc od antyjudajizmu (nie: antysemityzmu!) przedchrześcijańskiego, wskazał na nowość i ciągłość antyjudajizmu w początkach chrześcijaństwa, na jego korzenie i decydujące znaczenie tego, co dokonało się w IV w., po czym podjął tytułowe zagadnienia. Słabością jego skądinąd dobrze udokumentowane-

go tekstu jest to, iż autor prawie przechodzi do porządku dziennego nad apologetycznym i polemicznym kontekstem chrześcijańskich wypowiedzi z całego I tysiąclecia. A przecież nie były one zawieszane w próżni, lecz nasilały się w toku obustronnej konfrontacji, bez uwzględnienia której nie można zrozumieć ich znaczenia i tła. John F. Morley zajął się kwestią *Korzenie antyjudajizmu w kontekście chrześcijańskim: czasy nowożytne*. Mamy tu do czynienia z perspektywą typowo amerykańską i również ten tekst nie wnosi nic specjalnie nowego. Interesujący natomiast i ważny jest trzeci artykuł, który napisał Karl Schuber t, opatrzony prowokującym tytułem *Nienawiść Żydów – wina chrześcijan?*

Najkrótsza w całej książce jest część czwarta (s. 319-339), z dwoma tekstami: *Antyjudajizm a teologia Izraela* (Jean-Miguel Garr i g u e s) oraz *Kilka słów na zakończenie* (G. Cottier).

Na końcu książki umieszczono apendyksy, na które składa się tekst 4. punktu soborowej deklaracji *Nostra aetate*, dokument watykańskiej Komisji do Stosunków Religijnych z Judaizmem z 1 grudnia 1974 r. oraz dokument tej samej Komisji z 24 czerwca 1985 r. Obydwa dokumenty powinny być dobrze znane, były bowiem wielokrotnie publikowane także w języku polskim. Całość zamyka wykaz uczestników obrad, obejmujący 60 osób, oraz spis treści.

Trzeba podkreślić, że chociaż watykańskie sympozjum było wydarzeniem o wymiarze międzyreligijnym, jednak miało przede wszystkim charakter wewnętrzkościelny. Potwierdza to ogromną potrzebę wewnętrzkościelnego „dialogu o dialogu”. Paradoks polega bowiem na tym, że niektórym chrześcijanom jest łatwiej rozmawiać z Żydami aniżeli z innymi chrześcijanami. Tymczasem dialog może być naprawdę owocny tylko wtedy, gdy będzie wystarczająco pogłębiony oraz gdy jego uczestnicy dołożą wszelkiej troski o to, aby wiernie odzwierciedlać tożsamość, dzieje i wrażliwość własnej wspólnoty religijnej. Szkoda, że w książce nie znalazły się głosy uczestników dyskusji, które czasami były bardzo żywe i dobrze ukazywały różnicowanie, a nawet polaryzację poglądów i stanowisk. Dla przykładu biskup pomocniczy Jerozolimy, słuchając głosów teologów z zachodniej Europy, stwierdził nie bez żalu, że wielu z nich wykazuje wrażliwość wobec strony żydowskiej posuniętą znacznie dalej niż podobna wrażliwość wobec położenia i losów chrześcijan palestyńskich. Tymczasem, dodał, probierzem dialogu Kościoła z Żydami i judaizmem są nie tylko akademickie dyskusje w Europie i USA, gdzie Żydzi są w mniejszości i zgłaszają rozmaite żądania i roszczenia, ale i rzeczywisty stan rzeczy w państwie Izrael, gdzie stanowią oni większość i mogą współuczestniczyć w skutecznym kształtowaniu takiego modelu dialogu, o jakim mówią gdzie indziej. Trudno temu spostrzeżeniu odmówić racji.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa